

психоемоційного стану із застосуванням медіа-ресурсів (десенсибілізація, візуальні й аудіопроекти, спрямовані на психоемоційну регуляцію тощо).

Отже, тривалий вплив стресогенних факторів, наявність постійної загрози для життя, висока ймовірність загибелі, поранення чи отримання травм визначають вимоги не тільки до рівня професійної підготовленості, а й до психологічних якостей особистості, що забезпечують психологічну готовність до діяльності в екстремальних умовах. Тому розробка питань базових принципів, змісту, організації та здійснення психологічного супроводу професійної діяльності працівників підрозділів поліції особливого призначення нині є надзвичайно актуальною.

Панкевич Олег Зіновійович, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ: ЕВОЛЮЦІЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ПІДХОДІВ СТРАСБУРЗЬКОГО СУДУ

На наше переконання, було б доволі необачним (а подекуди і просто шкідливим – як для юристів-практиків, так і для дослідників-теоретиків) залишати поза увагою ту обставину, що рецепти розв'язання будь-яких складних правових проблем мають певне філософське підґрунтя, інколи не зовсім усвідомлюване навіть суб'єктами права. Не є винятком і практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема щодо захисту права на приватність: адже його рішення значною мірою детерміновані свідомою чи несвідомою прихильністю суддів ЄСПЛ до певної філософської позиції, їхніми світоглядно-етичними переконаннями й підходами.

У практиці ЄСПЛ є два магістральні напрями: 1) «право на повагу» як обов'язок невтручання держави у приватну сферу громадян; 2) «право на повагу», що передбачає обов'язок активних дій з боку держави [1, с. 348–349].

Уже 23 липня 1968 року у своєму першому рішенні у справі за ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція) ЄСПЛ зазначив, що норма, яка міститься в п. 1 цієї статті, «має на меті захист особи від свавільного втручання з боку державних органів у приватне і сімейне життя». Це принципове положення звучить рефреном практично в усіх подальших справах за відповідною статтею і, водночас, цілковито узгоджується з постулатами класичного лібералізму (а також лібертаризму «як політичної філософії, що послідовно втілює ідеї класичного лібералізму, розглядаючи ліберальні аргументи й доходячи висновку, що слід жорсткіше обмежити роль уряду та захищати індивідуальну свободу кожного повніше, ніж це робить класичний лібералізм» [2, с. 41]).

Згодом у поглядах ЄСПЛ відбувається еволюція від прихильності до «мінімальної держави» (*laisser-faire*) з її «негативним» обов'язком невтручання до визнання позитивних обов'язків держави щодо реалізації прав, гарантованих ст. 8 Конвенції: «Основна мета ст. 8 полягає в захисті окремої особи від свавільного втручання державної влади; вона встановлює певні позитивні обов'язки, покликані забезпечити «повагу» сімейного життя. Однак межі між позитивними та негативними зобов'язаннями, які випливають із цієї статті, складно точно визначити. В обох випадках – і в цьому вони схожі – потрібен справедливий баланс між конкуруючими інтересами окремої особи, з одного боку, і суспільства – з іншого, і в обох контекстах держава має певну свободу розсуду», а пошук цього балансу визнається Судом «метою усієї Конвенції».

З позицій визначення філософсько-правового підґрунтя поглядів суддів ЄСПЛ важливим є акцент на положенні про необхідність встановлення «справедливого балансу між конкуруючими інтересами окремої особи і суспільства». Пряме визнання в принципі «справедливого балансу» значущості інтересів спільноти дає підстави не тільки стверджувати про співзвучність підходів Суду з постулатами ліберального комунітаризму як синтезу ліберальних та комунітаристських парадигм [3], а й припускати також їх своєрідне втілення в юридичній практиці. Водночас видається, що представники держави-відповідача часто демонструють відданість суттєво відмінному як від кантіанського лібералізму, так і від

ліберального комунітаризму потестарному підходу, фактично ототожнюючи за інтерпретації наведеної формули Суду інтереси суспільства з інтересами держави – організації, яка, на думку окремих представників соціальної етики (Ж. Марітен, П. де Лоб'є), слугуючи спільному благу суспільства, має розглядатися як така, що позбавлена власного «спільного блага» [4, с. 158–159].

Важливим є концептуальне зауваження ЄСПЛ про те, що «Конвенція повинна завжди тлумачитися у світлі актуальних умов (...). Отже, необхідність у відповідних юридичних заходах повинна породити постійне дослідження, зокрема, еволюції (розвитку) *суспільної свідомості*». Ця позиція, на наш погляд, не позбавлена, принаймні опосередковано, комунітаристського підґрунтя: адже «сутність комунітаризму полягає в тому, що він особливе, первинне значення надає не автономії та суверенітету індивіда, а тій видатній ролі, котру в його життєдіяльності відіграє соціум і конкретно-історичний суспільний контекст. Інакше кажучи, пальма першості віддається тут не соціальному «атому»... а соціальному цілому, яке є необхідною передумовою і запорукою досягнень кожної людини, її самореалізації та самоствердження» [5, с. 254].

Проаналізуємо справу «*Прітті проти Сполученого Королівства*» (2002), у процесі розгляду якої було порушено важливі етичні та морально-світоглядні проблеми. Заявниця (паралізована жінка, що страждає від невиліковної дегенеративної хвороби) стверджувала, що відмова генерального прокурора Великої Британії надати їй чоловікові імунітет від притягнення до суду у випадку, якщо він допоможе їй учинити самогубство, і заборона в національному праві надавати допомогу в учиненні самогубства становили порушення її прав, гарантованих ст. 8 Конвенції. Зокрема, у цій справі Суд уперше зробив безпосереднє посилання на поняття самостійності особи («*personal autonomy*»). Як зазначає Б. Недлек, «закріплюючи дійсне право на особисту автономність індивіда щодо держави та щодо інших, вони (європейські судді. – *О. П.*) ставлять його постать у центр цивілізації і підносять право на приватне життя в ранг засадничої цінності, необхідної для *повного розквіту людини в демократичному суспільстві*» [1, с. 350]. Виділені нами слова

відомого французького дослідника можуть претендувати на те, щоб стати формулою (квінтесенцією) ліберального комунітаризму.

Прикметно, що в рішенні з розглядуваної справи ЄСПЛ, оперуючи притаманними *лібералістській* ідеології термінопоняттями «самостійності особи», «персональної автономії», «права людини будувати своє життя в обраний нею спосіб (що може передбачати наявність у неї можливості здійснювати діяльність, яка, як вважають, фізично й морально шкідлива для неї)», «вкорінене уявлення про свою особистість і своє “я”» і з розумінням ставлячись до вимог п. Прітті, все-таки «встановлює, що держави мають право за допомогою дії загальної кримінально-правової норми здійснювати регулювання діяльності, шкідливої для життя та безпеки інших людей. Що серйознішою є така шкода, то більшої ваги набувають інтереси здоров'я та безпеки людей під час їх пропорційного зіставлення з принципом особистої автономії» (п. 74 Рішення).

Отже, завдяки рішенням ЄСПЛ положення ст. 8 поповнилися низкою нових смислів, що засвідчує «живий» характер Конвенції. Нині ця тенденція продовжує спостерігатися, охоплюючи дедалі більше аспектів приватного життя особи. Визнання Страсбурзьким судом додатково до обов'язку невторгання держави у приватну сферу громадян та її позитивних обов'язків щодо реалізації прав, гарантованих ст. 8, може розглядатися не тільки як свідчення певної еволюції правових позицій ЄСПЛ, а й філософсько-правових підходів, що лежали в їх основі. Філософсько-правове підґрунтя позицій Суду щодо приватного життя трансформується від класичних ліберальних (а то й лібертарних) засад до імпліцитних неоліберальних засновків, що виявляється у включенні до змісту розглядуваного конвенційного права обов'язків держави щодо вчинення нею активних дій із забезпечення його реальності й ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Неделек Б. Стаття 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод / Б. Неделек // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О. Л. Жуковської. – Київ : ВІПОЛ, 2004. – С. 347–400.

2. Боаз Д. Ключові поняття лібертаризму / Д. Боаз // Лібералізм : Антологія / [упоряд.: О. Проценко, В. Лісовий]. – 2-ге вид. – Київ : Простір, Смолоскип, 2009. – С. 35–42.

3. Панкевич О. З. Лібералізм і комунітаризм: до питання про дві парадигми сучасної політико-правової філософії / О. З. Панкевич // Право і громадянське суспільство. – 2013. – № 3 (4). – С. 122–134.

4. Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці католицької церкви (за матеріалами соціальної доктрини католицизму) / С. П. Рабінович // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. – Львів : Астрон, 2004. – Вип. 7. – 198 с. – (Серія I «Дослідження і реферати»).

5. Сичивица О. М. Либерал-рестрикционизм и архитектоника гармонического мира: Историческо-политологический трактат / О. М. Сичивица. – Львов : Каменяр, 2013. – 1220 с.

Петрова Ганна Миколаївна, доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук

КОНЦЕПТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ЖИТТЄВИЙ СВІТ

Кожен науковець час від часу виходить на перетин наукових диспозицій та ідейних концептів і власних ціннісних установок, переконань. Розв'язання цього перетину має різні вирішення в системі координат особистості.

Власні ціннісні установки й ідейні концепти науки для людини можуть становити єдине ціле – тоді постає професіонал, той ідеал, до якого прагне кожен, але як ідеал він не є назавжди досягнутим звершенням, опанованим набуттям. Він є результатом безперервного здійснення процесів самоосвіти і самовиховання. Проте збіг ціннісних установок та ідейно-раціоналістичних концептів можуть мати і ситуативний і/чи локальний характер.

Найвиразніше ця проблема виявляється в роботі з раціональними конструктами, що спираються на певну філософську традицію інтерпретації. Філософська інтерпретація знаходить своє втілення саме там, де виникає необхідність